

Slovenský národopis

37 · 1989

1 · 2

juapori conditioni renuntians. tñ
ut se ad alium: mupfit illi. ille cu
us desponsata fuat. ne petat eñ. h
mūqñ. inconiugum possit et m
uentes. **S**ecto. an uerat sponsa
sonedt. talim uibe. **Q**uod uouit
matrimona cere n possunt. —
uis in omni tribus phamit. Incotil

Na obálke:

1. strana: *Concordantia discordantium canonum zo začiatku 14. storočia. Pís-meno Q(uidam) s dvojicou snúbencov. Bratislava, Kapitulná knižnica.*
Foto H. Bakaljarová z publikácie A. Güntherová — J. Mišianik: Stredoveká knižná maľba na Slovensku. Bratislava 1961
4. strana: Mladucha z Liskovej, okr. Lipt. Mikuláš. Rekonštrukcia na folklór-nom festivale v Detve r. 1987 zdôrazňuje symbolickú zelen na odevi.
Foto T. Szabó

Blok príspevkov pripravil PhDr. Milan Leščák, CSc.

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA
Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emilia Hor-váthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

**1-2
37 · 1989**

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

VEDA
VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vyniechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

SVADOBNÝ OBRAD — TRADÍCIE A SÚČASNOSŤ

- Úvod (Milan Leščák)
Jakubíková, Kornélia: K metodologii štúdia svadby
Komorovský, Ján: K problematike porovnávacieho štúdia slovenskej svadby
Mozolík, Peter: Civilný sobášny obrad na Slovensku a jeho vývin
Feglová, Viera: Funkcia priestoru pri obradnom prijati nevesty do domu muža
Chorváthová, Lubica: Paralely rodinno-rodového kultu v zvykosloví dvoch kysuckých obcí
Benža, Mojmír: Znaky svadobného sprievodu vo svetle symboliky
Danglová, Olga: Symboly panenstva v svadobnom obrade na Slovensku
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Sobášne ohlášky a ich miesto v obyčajovom systéme na Slovensku
Stoličná, Rastislava: K problematike hostín a jedál v svadobnom obrade na Slovensku
Podoba, Juraj: Riešenie rezidenčných problémov mladých manželov v tradičnom dedinskom prostredí
Botíková, Marta: Svadobný obrad u Slovákov vo Vojvodine
Méryová, Margita: K základným znakom palôckej svadby na Slovensku
Mann, Arne: Základné znaky svadby Cigánov-Rómov na východnom Slovensku
Krekovičová, Eva: K vybraným problémom kontextových väzieb piesne vo svadobnom ceremoniáli
Popelka, Pavel: Funkcie a charakteristika svatebního písňového repertoáru
Leščák, Milan: Svadobné verše a vinše
Profantová, Zuzana: Biblické motívy v svadobných rečiach
Luther, Daniel: Masky v svadobných obyčajach
- DISKUSIA**
- Mušinka, Mikuláš: Včleňovanie tradičných folklórnych prvkov do súčasného svadobného obradu
Benža, Mojmír: Nevesta či mladucha?
- MATERIÁLY**
- Mjartan, Ján: Posledný medovníkár a voskár v Prievidzi

ROZHLADY

- PhDr. Alena Plessingerová CSc. jubiluje (Soňa Švecová) 212
7 K životnému jubileu PhDr. Jána Botíka CSc. (Peter Slavkovský) 214
10 Životné jubileum PhDr. Svetozára Švehľáka CSc. (Milan Leščák) 218
19 Za akademikom G. S. Čitajom (Ján Podolák) 222
26 Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák) 224
Jubilujúca a bilancujúca Matica slovenská (Marta Botíková) 226
34 Konferencia „K historii nášho národnopisu“ a Valné zhromaždenie Národnopisnej spoločnosti československej pri ČSAV (Leo Kužela) 228
41 Seminár o poľskej etnickej skupine v ČSSR (Andrej Sulitka) 229
51 Konferencia „Romantizmus a ľudová slovesnosť“ (Hana Hlôšková) 230
57 Zasadnutie MKKKB, Varna 26.—31. X. 1987 (Peter Slavkovský) 232
72 VIII. Medzinárodné sympózium Etnographia Pannonica (Marta Botíková) 234
77 12. Medzinárodný kongres antropologických vied (Viera Gašparíková) 235
89 **RECENZIE A REFERÁTY**
- 99 M. Maj, Rola daru w obrędzie weselnym (Kornélia Jakubíková) 238
106 Zborník SNM Etnografia 28, 1987 (Peter Slavkovský) 239
113 Publikácie o zátopovej oblasti Starina (Mikuláš Mušinka) 240
Myjava (Eva Pančuhová) 243
123 Venkovské město 2. (Juraj Podoba) 245
P. Švorc, Podtatranské premeny (Ján Michálek) 246
135 G. Frák, Baníctvo v Železníku (Jaroslav Čukan) 247
149 M. Zubercová, Tisícročie módy (Zuzana Štefániková) 249
158 S. Burlasová, Ludová pieseň na Horehroní (Eva Krekovičová) 250
164 Narodni pisni sela Orjabyne (Mikuláš Mušinka) 252
Ked je dobrá klobása... Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu (Zora Vánovičová) 253
177 Z. Profantová, Dúha vodu pije (Milan Petráš) 254
186 P. Michalides, Výtvarná kultúra výroby (Monika Karlošová) 256
Smich a pláč stredověku (Zuzana Profantová) 257

Socialno-ku<turej oblik sovetskikh na<cij (Viera Ka<ava ská)	
Slownik etnologiczny (Jarmila Paličkova-Pátková)	
Huculšyna (Mikuláš Mušinka)	
L. Timaffy, Szigetközi krónika (Jozef Líszka)	
J. Barabás — N. Gilyén, Magyar népi építészeti (Soňa Švecová)	
Handwerk in Mittel- und Südosteuropa (Jozef Ušák)	
J. Kwak, Obyczajowość mieszkańców miast górnosląskich w XVI—XVIII wieku (Katarína Popelková)	
L. Takács, Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon (Soňa Švecová)	
Slavianskij folklór (Mikuláš Mušinka)	
O. I. Dej, Ukrainska narodna balada (Mikuláš Mušinka)	

СОДЕРЖАНИЕ

СВАДЕБНЫЙ ОБРЯД — ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Введение (Milan Léščák)	
Якубикова, Корнелия: Методологические проблемы изучения свадьбы	
Коморовски, Ян: Проблематика сравнительного изучения словацкой свадьбы	
Мозолик, Петер: Гражданский брак в Словакии и его развитие	
Феглова, Вера: Функции пространства при обрядовом принятии невесты в дом мужа	
Хорватова, Любица: Параллели семейно-родового культа в обычаях и обрядах двух кисуцких поселков	
Бенжа, Моймир: Знаки свадебного шествия в свете символики	
Данглова, Ольга: Символы девственности в свадебном обряде в Словакии	
Апатиова-Руснакова, Зора: Свадебное оглашение и его место в системе словацких обычаем	
Столична, Растилава: Проблематика угощений и блюд свадебного обряда в Словакии	
Подоба, Юрай: Решение резидентских проблем молодых супружес в традиционной деревенской среде	
Ботикова, Марта: Свадебный обряд у Словаков в Войводине	
Мериова, Маргита: Основные знаки палоцкой свадьбы в Словакии	

Мани, Арие: Основные знаки свадьбы цыган-ромов в восточной Словакии	113
Крековичова, Эва: Избранные проблемы контекстуальных связей песни в свадебном церемониале	123
Попелка, Павел: Функция и характеристика свадебного песенного репертуара	135
Лешчак, Милан: Свадебные речи и приговоры	149
Профантова, Зузана: Библейские мотивы в свадебных речах	158
Лутер, Даниэл: Маски в свадебных обычаях	164

ДИСКУССИЯ

Мушинка, Микулаш: Включение традиционных фольклорных элементов в современный свадебный обряд	177
Бенжа, Моймир: Невеста или же сноха?	186

МАТЕРИАЛЫ

Мяртан, Ян: Последний пряничник и воскобой в городе Приевидза	189
---	-----

ОБЗОРЫ

7 Д-р. Алена Плессингерова, к.и.н. отмечает юбилей (Соня Швцова)	212
10 Д-р. Ян Ботик к.и.н. — пятьдесят лет (Петр Славковски)	214
19 К жизненному юбилею Д-ра Светозара Швеглака, к.и.н. (Milan Léščák)	218
26 Памяти академика Г. С. Читая (Ян Подолак)	222
34 Профессор Йосеф Бурста (1914—1987) (Ян Подолак)	224
34 Матица словацкая юбилирует и подводит биланс (Марта Ботикова)	226
41 Конференция «К истории нашей этнографии» и Общее собрание Этнографического чехословацкого общества ЧСАН (Лео Кужела)	228
51 Семинар о польской этнической группе в ЧССР (Андрей Сулитка)	229
57 Конференция «Романтизм и устное народное творчество» (Хана Глошкова)	230
72 Заседание МКККБ, Варна 1987 (Петр Славковски)	232
77 VIII международный симпозиум Этнография Панноника (Марта Ботикова)	234
89 12 международный конгресс антропологических и этнологических наук (Вера Гашпарикова)	235

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

DIE HOCHZEITSZEREMONIE — TRADITIONEN UND GEGENWART

- Einleitung (Milan Leščák)
 Jakubíková, Kornélia: Methodologische Probleme des Studiums der Hochzeit
 Komorovský, Ján: Zur Problematik der vergleichenden Studien der slowakischen Hochzeit
 Mozolík, Peter: Die Ziviltrauung in der Slowakei und ihre Entwicklung
 Feglová, Viera: Die Funktion des Raumes bei der zeremoniellen Aufnahme der Braut in das Haus ihres Mannes
 Chorváthová, Lubica: Parallelen des Familien-Stammeskultes im Brauchtum zweier Gemeinden im Kyse-Gebiet
 Benža, Mojmir: Die Merkmale des Hochzeitszuges im Lichte der Symbolik
 Danglová, Olga: Symbole der Jungfräulichkeit in der Hochzeitszeremonie in der Slowakei
 Apáthyová-Rusnáková, Zora: Das Trauungsaufgebot in den slowakischen Hochzeitsbräuchen
 Stoličná, Rastislava: Die Problematik der Gastmähler und Speisen bei der Hochzeitszeremonie in der Slowakei
 Podoba, Juraj: Die Lösung der Wohnsitzprobleme junger Eheleute in der traditionellen dörflichen Umwelt
 Botíková, Marta: Die Hochzeitszeremonie bei den Slowaken in der Woiwodina
 Méryová, Margita: Die Grundmerkmale der Palócer Hochzeit
 Mann, Arne: Die Grundmerkmale der Hochzeit bei den Zigeuner-Romas in der Ostslowakei
 Krekovičová, Eva: Zu ausgewählten Problemen der Kontextbindungen des Liedes im Hochzeitszeremoniell
 Popelka, Pavel: Die Funktion und Charakteristik des Liederrepertoires bei der Hochzeit
 Leščák, Milan: Hochzeitsreden und Hochzeitswünsche
 Profantová, Zuzana: Biblische Motive in den Hochzeitsreden
 Luther, Daniel: Die Masken in den Hochzeitsbräuchen

DISKUSSION

Mušinka, Mikuláš: Die Eingliederung der traditionellen volkstümlichen Elemente in der gegenwärtigen Hochzeitszeremonie	177
Benža, Mojmir: Die Schwiegertochter oder die Braut?	186
MATERIALIEN	
Mjartan, Ján: Der letzte Lebkuchenbäcker und Wachszieher in der Stadt Prievidza	189
RUNDSCHAU	
PhDr. Alena Plessingerová, CSc. jubiliert (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. fünfzigjährig (Peter Slavkovský)	214
Zum Lebensjubiläum PhDr. Svetozár Svehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
G. S. Čitaja ist gestorben (Ján Podolák)	222
Prof. Józef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Matica slovenská — jubiliert und bilanziert (Marta Botíková)	226
Die Konferenz „Zur Geschichte unserer Volkskunde“ und die Vollversammlung der Ethnographischen Tschechoslowakischen Gesellschaft bei ČSAV (Leo Kužela)	228
Das Seminar über die polnische ethnische Gruppe in der CSSR (Andrej Sulitka)	229
Die Konferenz „Romantismus und die Volkspoesie“ (Hana Hlôšková)	230
Die Tagung IKKKB in Warna (Peter Slavkovský)	232
Das VIII. internationale Symposium Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
Der 12. internationale Kongres der anthropologischen und ethnologischen Wissenschaften (Viera Gašparíková)	235
BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE	
135	
149	
158	
164	

CONTENTS

WEDDING CEREMONY — TRADITIONS AND THE PRESENT DAY		
Introduction (Milan Leščák)	7	
Jakubíková, Kornélia: To the methodology of the study of wedding	10	
Komorovský, Ján: To the problems concerning the comparative study of Slovak wedding	19	
Mozolík, Peter: Civil wedding ceremony in Slovakia and its development	26	
Feglová, Viera: Function of space in the ceremonial reception of bride in man's house	34	
Chorváthová, Lubica: Parallels of the family-lineal cult of customs in two villages of Kysuce	41	
Benža, Mojmir: Characteristics of wedding procession in the light of symbols	51	
Danglová, Olga: Symbols of virginity in the wedding ceremony in Slovakia	57	
A páthyová-Rusnáková, Zora: Bans of matrimony and their place in the customs wedding system in Slovakia	72	
Stoličná, Rastislava: To the problems of feasts and meals in the wedding ceremony in Slovakia	77	
Podoba, Juraj: Solution of residential problems of young couple in the traditional rural environment	89	
Botíková, Marta: Wedding ceremony in Slovaks living in Vojvodina	99	
Méryová, Margita: To the fundamental features of the Palocian wedding in Slovakia	106	
Mann, Arne: Fundamental features of the wedding in Gypsies — Roma in eastern Slovakia	113	
Krekovičová, Eva: To chosen problems of the contextual bond of a song in the wedding ceremony	123	
Popelka, Pavel: Function and characteristics of the wedding singing repertoire	135	
Leščák, Milan: Wedding verses and congratulations	149	
Profantová, Zuzana: Biblical motives in wedding speeches	DISCUSSION	158
Luther, Daniel: Masks in wedding customs		164
Mušinka, Mikuláš: Incorporation of the traditional folklore elements in the present-day wedding ceremony		177
Benža, Mojmir: A bride or a young woman?		186
MATERIALS		
Mjartan, Ján: The last gingerbread-maker and waxer in Prievidza	REVIEWS	189
The anniversary of PhDr. Alena Plesingerová, CSc. (Soňa Švecová)		
PhDr. Ján Botík, CSc. is fifty years old (Peter Slavkovský)		212
To life anniversary of PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)		214
In Memoriam G. S. Chitaya (Ján Podolák)		218
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)		222
The anniversary and bilance of Matica Slovenská (Marta Botíková)		224
The Conference called "To the history of our ethnography" and the General Meeting of the Czechoslovak Ethnographic Society at the Czechoslovak Academy of Sciences (Leo Kužela)		226
Seminar on Polish ethnic group in CSSR (Andrej Sulitka)		228
The Conference "Romanticism and folk art" (Hana Hlôšková)		229
IKKKB Session, Varna October 26—31, 1987 (Peter Slavkovský)		230
VIIIth International Symposium of Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)		232
12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences (Viera Gašparíková)		234
BOOKREVIEWS AND REPORTS		235

K VYBRANÝM PROBLÉMOM KONTEXTOVÝCH VÄZIEB PIESNE VO SVADOBNOM CEREMONIÁLI

EVA KREKOVIČOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Je všeobecne znáomou skutočnosťou, že vzťah folklóru k realite, z ktorej vznikol a v ktorej funguje, je zložitý a v podstate doteraz nie dostatočne prebádaný. Z hľadiska piesne sa javí práve obradový folklór ako veľmi vhodné východisko pre skúmanie tejto problematiky. Samotný svadobný ceremoniál ako mnohovrstvový synkretický útvar predstavuje v mnohých slovenských dedinách vlastne až do súčasnosti najvýznamnejšiu spevnú príležitosť. Poskytuje viaceré možnosti analýzy vzťahu obrad — pieseň. Prelínanie obradovej a neobradovej zložky v obyčajovej sfére sa tu zároveň premieta i vo folklórnom materiáli. Chcela by som však upozorniť na skutočnosť, že nemáme celkom upresnený termín o b r a d o v ý z etnografického a folkloristického hľadiska. Vychádzajúc z piesňového materiálu obradovú pieseň vymedzuje relativna alebo celkom výlučná väzba na špecifickú príležitosť (ktorá v zmysle etnografickom nemusí vždy splňať parametre obradu), ako aj na *interpretáta piesne a jej adresáta*.

Vo svojom príspevku budeme vychádzať z materiálového korpusu výskumov s tematikou svadby, prevažne etnograficky zameraných, uložených vo vedeckom archíve Slovenskej národopis-

nej spoločnosti pri SAV. Doplňili sme ho o výsledky vlastných terénnych výskumov. Materiál reprezentuje svadbu na Slovensku z viac ako 70 lokalít prevažne stredného a severného Slovenska.¹ Najmenej je v ňom zastúpená západná časť územia a s výnimkou Brezovice nad Torysou, Trnávky (okr. Trebišov) a obcí západného Spiša je málo údajov i zo Zemplína a východného Slovenska vôbec. Časový záber výskumov možno ohraňčiť približne poslednými desaťročiami 19. stor. až po súčasnosť, pričom fažisko spočíva na informáciach z prvej polovice 20. stor., najmä z medzivojnového obdobia.²

Z množstva problémov, ktoré tento materiál umožnil sledovať, zamieriame svoju pozornosť na tri základné problémové okruhy:

1. Funkčné väzby piesne a obradu. Vyčlenenie funkčných polí ako výrazu spätosti piesne s jednotlivými zložkami svadobného ceremoniálu;
 2. odraz religióznych prvkov a cirkevného obradu vo svadobnej piesni;
 3. piesne-prekáračky ako špecifická forma dialógu a ich miesto v štruktúre svadby.
1. Funkcie i významy piesne vo svadbe sa realizujú paralelne na viacerých úrovniach vo zväzkoch, v konkrétnej

situácií hierarchicky usporiadaných. Mnohé funkcie a významy sa nielen s časom a situáciou menia, mení sa ich výskyt, usporiadanie a hierarchia (progresujúce a regresujúce funkcie),³ ale treba počítať i s existenciou *skrytých funkcií*^{3a} a *významov*, ktoré zostanú buď výskumníkom nezistené, alebo v danej konkrétnnej situácii nerealizované, zabudnuté či neuvedomované. Funkčné polia piesne vo svadbe sa v analyzovanom modeli realizujú niekedy na princípe dichotómie obradový — neobradový, inokedy majú jednoznačne obradový charakter. V pláne výrazu a často i významu zdôrazňujú predovšetkým emocionálnu a sociálne-komunikatívnu zložku obradov.

1.1. Pieseň vystupuje vo svadobnom ceremoniáli v podobe *plaču* ako výrazu obradom viazaných, neobradových, príp. i skutočných emócií. Zdôrazňuje svadobný ceremoniál ako formu prechodu v rámci obradového ritu⁴ (rôzne formy odbierok, prejavy pri prechode mladuchy z jedného spoločenstva do iného, z jednej rodiny do druhej). V určitých situáciách najmä neveste norma predpisuje plakaf (snímanie party, ak je nevesta či ženich sirotou a pod.).⁵

1.2. Pieseň funguje vo svadbe tiež ako obradný *signál* — najmä počas cesty svadobného sprievodu alebo pri vození perín nevesty cez dedinu. Má v prvom rade komunikačnú, oznamovaciu, signálnu funkciu. Adresovaná je zúčastneným rodinám i okolitému spoločenstvu. Spev sa spája, resp. chápe ako nahraditeľný hrou muzikantov, výskaním, výkrikmi, zvonením, streľbou, atď. Určitý sémantický posun od obradovej k zábavnej funkcií zaznamenal P. Javor v r. 1973 v Honte pri prevážaní perín nevesty: „Ten, kerý prenášau periny, si zobrau aj písľačku, aby robil dojem, že je handrár a prsfenár.“⁶ V súčasnosti sa stretávame s javom, že v momente odchodu svadobných sprievodov z domu (nevesty, ženicha) zaznieva

miestny rozhlas. Signálna a komunikatívna funkcia oznamu o svadbe teda pretrváva, aj keď spev bol nahradený inými formami (jednou z nich je tiež zdobenie áut či autobusov, vezúcich svadobčanov).

1.3. So spevom vo svadbe súvisí tiež moment obradného *mlčania, ticha*. Jeho výrazom je určité tabu spievať, ktoré je povinná zachovávať obvykle mladucha (niekedy až do súčasnosti — Orava, Liptov, Kysuce),⁷ príp. aj ženich, alebo sa zákaz viaže na mladý páru do momentu čepčenia nevesty.⁸ So zákazom sú späťe viaceré poverové predstavy. V analyzovanom materiáli sme sa ani v jednom prípade nestretli s informáciou o tom, že by nevesta počas svadby spievala (ojedinele v súčasnosti počas „popravín“). Tento moment sa evidentne premietá v obrade snímania party a čepčenia, počas ktorého mladucha mlčí a v jej zastúpení spievajú družice alebo ženy.

1.4. So zákazom spievať súvisí celkové chápanie spevu vo svadbe ako *veselosti, súčasti obradného, ale i neobradného smiechu*. Prejavuje sa to vypukle napr. pri svadbe v smútku, kedy sa — najmä ak sa svadba koná v mieste bydliska smútiacej rodiny — nespieva.⁹ Podobne tichší ráz mávali svadby vdovcov. Takéto chápanie piesne v obrade potvrzuje i samotné označovanie svadby (*veselie, vešeľe*) a svadobných piesní (*veselské, veselárske, vešeľovo nute* a pod.).

1.4. Na obradný smiech a zábavu nadvázuje *obradný šum* — spievanie z hľadiska svadobného obradu funkčne volných, či irelevantných piesní, cez ktoré sa vlastne do svadobného repertoáru v zábavnej časti svadby nakumulovala väčšina piesní z bežne spievaného repertoáru a na ktorý sa najmä v poslednom období čoraz viac presúva fažisko repertoáru. Ak by sme chceli charakterizovať žánrovú skladbu repertoáru piesní, spievaných na svadbe, najmä

v súčasnosti, bola by to úloha neľahká. Je preto jednoduchšie špecifikovať svadobný repertoár ako celok prostredníctvom piesni, ktoré sa nespievajú, resp. považované sú za nevhodné. Patria sem predovšetkým inými priležitosťami pevne viazané piesne (kalendárne obradové, uspávanky, pohrebné plače), vyžadujúce si pre ne špecifickú situáciu.

1.5. Ďalším dôležitým funkčným polom piesne vo svadobnom ceremoniáli je jej väzba na *obradný úkon*. Pieseň vykazuje väčšiu či menšiu sémantickú späťosť s vykonávaným úkonom. Svadobné úkony pieseň komentuje, dopĺňa, upresňuje, ale niekedy i zahmlieva ich význam a v prípade zaniknutých významov môže vystupovať i ako *obradný šum*. U „svadobných nôt“ s voľnou väzbou melódie a textu v piesni vystupovala ako znakovo príznačná pre určitý obrad alebo svadobný ceremoniál vôbec melódia piesne, pričom texty sa k sebe voľne priraďovali, často bez vzájomného súvisu.

Spev spolu s tancom umožňoval aktívnu sebarealizáciu aj v spôsobe zábavy viacerým účastníkom svadby a v tom spočíva jeho dodnes aktuálny odlišný

status v porovnaní s obradným slovom.

1.6. Spev sa v nerovnakej miere viazal i na jednotlivých *svadobných funkcionárov*, ktorí plnili v danom obrade normou predpísané roly. V určitých situáciach k tejto roli patrila i povinnosť spievať alebo nespievať. Na Orave a Kysuciach napr. v materiáloch zo starších období (až do 20. rokov) nachádzame informácie o tom, že mladucha mala iba jednu, príp. dve vlastné družice.¹⁰ Ostatné členky družiny išli na svadbu „za speváčky“ a až v neskoršom období sa skupina družíc rozšírila na viac osôb. O tom, že od družíc sa vyžadovala aktivita v spevے, najmä ak celková zábava viazla, svedčia veľmi početné prekáračky, známe z mnohých oblastí Slovenska a spievané v rôznych fázach svadby (počas svadobného sprievodu, ale i svadobnej hostiny):

*Družice, družice,
čože nespievaťe,
lebo by ste jedli,
lebo sa hneváte.*

Povinnosť spievať sa viazala však aj na iných svadobných funkcionárov. Svedčí o tom ďalšia prekáračka z Púchovskej doliny:¹¹

Veselo

Sva - tov - ské, sva-tov - ské, ne - má - ce vy haň - by,

kej si vy ne-vie - ce roz - ve-se - lic svad - by,

1. *Svatovské, svatovské,
nemáce vy haňby,
kej si vy neviece
rozveselic svadby.*

2. *Rozveselic svadby
a pekne zaspievac,
môžece sa hanbic,
na svadbu chojjévac.*

3. Svatovské, svatovské,
čo si nespievace,
lebo by sce jedli,
lebo sa hneváce.

4. My by sme nejedli,
my sa nehneváme,
za jedným šuhajkom
šetky smútek máme.

2. Ak porovnáme napr. svadobné reči a vinše s piesňou, na prvý pohľad vidíme, že prvky náboženstva v oveľa menšej mieri prenikli do piesne ako do hovoreného slova, kde je vzťah k náboženstvu užší. Súvisí to tak s odlišným postavením piesne a slova vo svadobnom ceremoniáli, ako aj so skutočnosťou, že slovo bez nápevu vystupuje ako pružnejšie, premenlivejšie, viac individualizované, i keď tu nechceme popierať existenciu určitých kánonov tvorby a jednotiacich schém. Slovo je však často viazané na konkrétneho tvorca či interpreta, ako aj na iné kanály šírenia (odpisy).¹² Naproti tomu pieseň sa mení pomalšie, je konzervatívnejšia, viazaná melódiou. Uchováva v sebe často už zaniknuté významy a reálne.

2.1. Vo vzťahu k cirkevnému obradu sa spev chápe ako zložka:

a) *protistojaca*, ako prejav smiechovej kultúry „sveta naopak“¹³ (pred kostolom svadobný sprievod prestane spievať, i keď hudba hrá ďalej). V takomto zmysle fungujú vo svadobnom ceremoniáli najmä rôzne prekáračky, piesne s erotickými motívmi, pijácke, žartovné manželské piesne, príp. paródie, priamo súvisiace s cirkevným obradom:

Chvala panu bogu,
vedž me už po šľubie,
Jano kure zarzne,
Mariša voskubie.
(Zákamenné)

Ej, už je po sobáši
aj po vašom slube,

už sa mladá paňi
poza uši ſkrabe.
(Brezovica)

b) ako zložka neutrálna (pred kostolom sa spieva i počas obradu). Spev je od svadobného cirkevného obradu relatívne nezávislý;

c) ako zložka doplňujúca cirkevný obraz, ktorý sa v piesni premietá bez žartovného nadľahčenia, vázne:

Požehnaj nás, bože,
požehnaním svojím,
všetko nám dobre daj,
chudobným, bohatým.
(Zákamenné — pred cestou na sobáš)

Sväty Mikulášu (Tadeášu),
žehnaj cestu našu,
ved my už ideme
k svätému sobášu.
(všeobecne rozšírená)

V rôznom význame (podľa situácie) sa mohla spievať i táto pieseň:

Jako belo pienkne,
keče sobaseli,
slonecko šviečilo,
na vorgane grali.
(Zákamenné)

2.2. Celkove však piesní priamo späť s cirkevným sobášom, podobne ako duchovných piesní, nie je vzhľadom k svadobnému repertoáru piesní veľa. Na to, že pieseň sa chápala vo svadobnom obrade v značnej mieri oddelené od cirkevného obradu, poukazuje v našom materiáli i moment, že najmä v starších elaborátoch, obsahujúcich množstvo svadobných obradných piesní, nachádzame tiež pomerne veľa magicko-rituálnych praktík. So zánikom pôvodnej funkcie praktík či s ich zúžením redukuje sa aj repertoár svadobných obradových piesní, resp. uvoľňuje sa väzba piesne s obradom. Potvrzuje to

úzku späťosť obradovej piesne a jej rituálno-magické súvislosti s vykonávanými úkonomi v starších štádiách vývinu svadby.

2.3. Kresťanské motívy vôbec prenikli do svadobnej piesne iba okrajovo. Pre mietajú sa vo forme a) pozdravu („Pochválen pán Ježiš . . .“ pri vstupe do svadobného domu v Zuberci, pri snímaní party v Liptovskej Teplicke a u katalíkov vo Východnej, pričom evanjelici v tejto obci začínali tú istú svadobnú obradovú pieseň v tej istej situácii pozdravom „Dobrý večer vám vinšujem . . .“).

b) Ako komentár k obradu:

*Do kostola jedno
a s kostola dvoje
a na teras roček
už vás byťe troje.*
(Lipt. Teplicka)

*Upeč, mamko, koláč,
ideme na sobáš,
upeč, mamko, veľký,
prídeme veselí.*
(Jasenica, Lutiše)

*Už idem, už idem,
už som sa vybrala,
boh zaplať, mamičko,
čos ma vychovala.*
(Breza)

c) Vo funkcií modlitby pred jedlom (predovšetkým v evanjelickom prostredí). V Púchovskej doline zaznamenal J. Geryk dve náboženské piesne spievané starým svatom na začiatku hostiny („Búh večný a nebeský pán“ a „Šťastný jest svet bohabojný“).

d) Počas svadobnej hostiny — v rámci paródie:

*Požívajte božie dary,
zapchávajte v bruchu spary.*
(Jasenica, 1941)

e) ako vyjadrenie normy, ideálu — niektoré piesne o panenstve:

*Jako je to pekne pri sobáši,
keď zelený vienek hlavu krášli.*
(Riečnica)

*Len sa my, panenky, n'estarajme,
len si my vienečky zachovejme.
(Sebechleby)*

Prelinanie náboženských motívov s obradovými piesňami vidíme v piesni z Hladovky spievanej pri čepčení, zaznamenanéj v štyridsiatych rokoch,¹⁴ v ktorej sa k religióznym textom o anjeloch pridávali ďalšie texty svadobných obradových piesní známych i z iných oblastí Slovenska:

1. *Dvanašče pampušky
na cervony ruži,
dvanašče anjoli
mlody panej služi.*

2. *Prvy anjel neše
švíce gorionce,
drugý anjel neše
laluje paňonce.*

3. *Treći anjel neše
sľubný peršconeček,
štvrty anjel neše
myrtový veneček.*

4. *Piaty anjel neše
poblogoslavienstvo,
šiesty anjel neše
od boha manželstvo.*

5. *A šiesti anjeli
uvili korune,
našej mlodej panej
vložili na glove.*

6. *Ked' ju korunuju, ú,
drahé víanko pijú,
a ty, pane mladý,
dajze nám i vody.*

7. *Pozriže, Hanušo,
hore do povaly,*

*aby twoje deti
čierne oči mali.*

8. *Pozriže, Hanušo,
hore okelnicou,
aby seš zvidela
tým svojím spolnicom ...*

V slovenskom materiáli je vzácny zápis nasledovnej svadobnej piesne s náboženskými motívmi z Bardejovskej Novej Vsi z roku 1954,¹⁵ tematicky pri pomínajúci svadobné reči. Zapísal L. Berka, spievala Mária Lakatová, 59 ročná.

Pomaly, s citom $\text{♩} = 32$

V Ga - li - - le - ji na ve - - še - ľu,
tam mu - zi - ka hra - la, Kris-tus Je - žiš
vo - la! Mat - ku, by z ňim tan - co - va - - la.

1. *V Galileji na vešľu,
tam muzika hrala,
Kristus Ježiš volal Matku,
by z ním tancovala.*

2. *Nepujdzem ja, milý Synu,
s Tebu na ten tanec,
bo ci židzi na tvu hlavu
šíja s cirňa veñec.*

3. Prejavom obradného smiechu v piesni sú predovšetkým rôzne piesne žartovného charakteru, z ktorých kvantitatívne najvýznamnejšiu časť tvoria prekáračky. Sledovaný materiál takmer 400 záznamov potvrdil, že prekáračky sa vyskytovali vo všetkých uzlových bodoch svadobného ceremoniálu.¹⁶ Možno teda povedať, že obradný smiech tvoril v sledovanom štádiu vývinu slovenskej svadby jej organickú súčasť. Pritom viac ako polovica zistených prekáračiek sa spievala v rámci

3. *Tancovali apoštoli,
Kristus Ježiš z ním,
Svätí Peter tancujuci
naľival jim vina.*

4. *A jaka to ftedi bula
sčešľiva rodzina,
ked še svata rodzinečka
tak rozvešelila.*

svadobnej hostiny, teda nebola spravidla pevne viazaná na konkrétny moment obradu a časť z nich ani nemožno označiť ako svadobné obradové piesne.

3.1. K prelínaniu dochádza najmä pri piesňach krstínových, ktoré sa spievali zároveň i v rámci svadobnej hostiny. V tejto časti svadby dochádza zároveň v najväčšej miere k vzájomnému prelínaniu obradových a neobradových prekáračiek, najmä v rámci tzv. piesní „pred muziku“, ktoré tvoria bežnú súčasť zábavy i pri iných príležitostiach.

Takúto, z hľadiska pevnosti piesne s obradom „prechodnú“ vrstvu tvoria prekárové piesne adresované jednotlivojím svadobným funkcionárom či družinám (starejší, starejšia, družbovia, prvý družba, družice, mladý zať, nevesta). Tu možno spomenúť i piesne pijácke, ktoré nie sú vlastne piesňami obradovými, ale môžu v takejto funkcií vystupovať (demonštrácia vzťahu hostia — hostitelia), či piesne erotické, obradového i neobradového charakteru. Hanlivé piesne na svadobných funkcionárov sa vyskytujú v pomerne obmedzenom počte variantov, majú však pomerne veľký rádius rozptylu.

3.2. Prekáračky svojou formou dialógu, i keď často neúplného, potvrdzujú funkciu piesne v obrade ako dôležitého sociálne-komunikatívneho fenoménu. Fungujú ako nezanedbateľná súčasť etikety, v rámci ktorej forma piesne dovoľuje priamo formulovať mnohé postoje a názory, ktoré by sa v hovorenej podobe považovali za nevhodné (obradový jazyk). Humorný podtón týchto piesní často akoby zláhčoval, do inej sémantickej roviny posúval odosielanú informáciu. V prekáračkách sa veľmi silne premieta polysémantickosť, ale i polyfukčnosť piesne. Tieto piesne fungovali na základe inotajov podľa schémy:

I. VÁŽNE POVEDANÉ — PARODICKY CHÁPANE

II. VÁŽNE CHÁPANE — VYJADRENÉ PREKÁRAVOU FORMOU

a jej rôznych kombinácií (v závislosti od konkrétnej situácie). Napr. (II.):

*Prestierajte stoly,
idú hostia noví,
stoly javorové,
obrusy kvetavé.*

3.3. Prekáračku je niekedy fažké zo samotného textového materiálu bez poznania kontextu identifikovať. Uplatniť tu možno hľadisko žánrové i funkčné. Prekáračka môže plniť úlohu upútať pozornosť účastníkov na odosielateľa či

adresáta. Pôsobí — ako pieseň v obrade vôbec — tiež ako prostriedok organizovania obradového deja, posúva ho dopredu, retarduje, oddeluje jednotlivé časti ceremoniálu a zároveň sa premieta v určitých situačných klišé (podobne ako v kalendárnom obradovom folklóre),¹⁷ ku ktorým sa viažu často tie isté piesne opakovane v rámci jedného ceremoniálu. Takoto situáciou bol v analyzovanom materiáli:

— VSTUP DO DOMU („Otvárajte bránu, . . ., „Pusťe nás, pusťe“, atď.)

— SPEV PO CESTE (najmä pri odchode a príhode svadobného sprievodu — časté sú napr. tie isté piesne pri vození perín a pri ceste svadobného sprievodu)

— PREKÁRANIA SVADOBNÝCH FUNKCIÓNAROV (príp. zástupcov jednotlivých rodín).

3.4. V niektorých situáciách zaznamenávame prekáračku ako významovo rovnocennú, resp. zastupiteľnú hodovinu prejavom. K takýmto patria najmä prekáračky spievané k jednotlivým jedlám v priebehu svadobnej hostiny, ktoré inde fungovali v podobe hovorených rečí či vinšov, ako aj prekáračky adresované kuchárkom. Materiál zaznamenal tiež novovznikajúce vinše veľmi blízke spievaným častuškám, adresované konkrétnym účastníkom svadby.

3.5. Materiál zároveň upozornil na určité psychologické determinenty humoru v jednotlivých situáciach ceremoniálu. Prekáračky totiž veľmi často vystupujú vo funkcií signálnej a komunikatívnej v momente príchodu do domu (ženicha, nevesty) a vôbec pri nadväzovaní kontaktov jednotlivých skupín účastníkov. Ulahčujú prekonanie psychickej bariéry pri prvom kontakte s „cudzím“ prostredím či ľuďmi, napomáhajú vyrovnať sa s určitými psychickými krízami (i keď ich možno, samozrejme, interpretovať na viacerých sémantických úrovniach).

Prostredníctvom oslobodzujúceho smiechu pôsobili prekáračky často ako faktor integrujúci účastníkov. Aktuálne boli napr. počas svadobnej hostiny, ak jednotlivé skupiny hostí (mládež, starší, zúčastnené rodiny) sedeli v rôznych miestnostiach domu, ako vhodná forma vzájomnej komunikácie. Vzhľadom k téze J. Komorovského, ktorý zdôrazňoval v rámci slovanskej svadby ako dôležitú zložku repertoáru hanlivé piesne zo strany nevestinej rodiny (ako porazenej) adresované rodine ženicha (víťaziacej),¹⁸ v našom materiáli vystúpili piesne takéhoto charakteru iba ako jedna zložka prekárávých piesní. Prekáranie sa neobmedzovalo len na túto jednosmernú komunikáciu, ale malo v sledovanom štádiu slovenskej svadby širšie uplatnenie. Na podopretie tejto

tézy treba však zdôrazniť, že z hľadiska tematiky pomerne časte uplatnenie nachádza konštituujúci sa vzťah nevesta — svokra, ktorý má v prekáračkách značne antagonistický náboj a je zameraný častejšie proti svokre ako proti neveste. Jeho vyjadrenie nadobúda často až surové formy (a to tak v piesni, ako i v magicko-rituálnych úkonoch). Tak napr. J. Geryk v Záriečí (Púchovská dolina) zaznamenal v r. 1959 nasledovnú praktiku: „Keď nevesta prechádzala prah do siene, kopla do podvaly a hovorila: „Stará podvala ven, nová doňútra“, aby svokruša do roka umrela.“¹⁹ V Liptovskej Tepličke sme v r. 1972 zaznamenali nasledovnú svadobnú pieseň, spievanú počas čepčenia (spievala skupina mužov a žien, zapísala E. Krekovičová):

$\text{♩} = 160$

Ach, šve - krič - ko mo - ja, pre - čož me ňe - chce - ťe,
šej, haj, ved' ja vam u - ro - bim, čo mi ros - ka - že - ťe.

1. Ach, švekričko moja,
prečož me ňechcete,
(:šejhaj, ved' ja vom urobim,
čo mi roskažete.:)

2. Ja vam ogňa složim
vody vam postavím,
(:šejhaj a keď voda zevre,
oči vam vyparím.:)

Z Chrenovca pochádza tento piesňový svadobný text:

Neboj sa, Aňička,
tej svojej svokruši,
keď ta bude hrešiť,
vičiap hu za uši.

3.6. Prekáračka má vždy formu dialógu. Predpokladá komunikáciu najmenej dvoch účastníkov. Z hľadiska for-

my dialógu možno hovoriť o štyroch typoch dialógov:

a) fixovaný obojstranný úplný dialóg (2-vektorový), relatívne uzavretý. Obsahuje minimálne dvojice na seba nadväzujúcich textov (schéma: A — B = = výzva, resp. provokácia + odpoved).

b) improvizovaný obojstranný otvorený dialóg (2-vektorový). Má charakter refaze (schéma A-B-A-B atď = výzva

či provokácia kontra odpoveď), v ktorej je obsiahnutá spravidla ďalšia provokácia.

c) jednostranný neúplný dialóg bez očakávania slovnej alebo spievanej odpovede, spievaný s cieľom dosiahnuť očakávaný úkon, čin (schéma: A — ČIN). Je častý pri jedlách, v piesňach pijáckych a pod. Takúto prekáračku použili napr. muzikanti (Cigáni), ak sa na nich zabudlo a neboli pozvaní do domu. Zaznamenal ju P. Javor v Honte.²⁰ „Muzikanti začali po určitom čase hrať a po jednom spievať takto:

1. predník:

*Beda, ťebe, beda ťebe, beda ťebe
buďe, beda ťebe buďe.*

kontráš:

*Kačurienka, kačurienka tam v búďe,
(:tam v búďe.:)*

barboláš:

Ľič jej ňebude, len hu naduje.

2. predník:

*Viďeli sme, viďeli sme
(:slaňinu na panče.:)*

kontráš:

*Ona frkňe, kot sa zmrkňe,
(:potom buďe naša.:)*

barboláš:

S toho buďe prt, s toho buďe prt.

Nakoniec sa domáci dovtípili a muzikantov pozvali dnu.“

d) jednostranný neúplný dialóg 1-vektorový (bez očakávania odpovede — pre

adresáta platí obradné mlčanie) v podobe výzvy, oslovenia (schéma A-A-A-A...) Je to napr. spev družic alebo žien neveste, ženichovi, či svokre. Na Kysuciach v Riečnici spievali prekáračky piesne obyvateľom dvorov, okolo ktorých svadobný sprievod prechádzal. Takýto spev mal v prvom rade signálnu a komunikatívnu funkciu. I keď piesne obsahovali hanlivý náboj a adresáti sa nezriedka aj urazili, boli proti týmto prekáračkám vlastne bezmocní.

Osobitnú funkciu v prekáračkách zastávajú piesne spievané v „ja“ forme, v slovenskom materiáli vôbec (i mimo svadobného obradu) pomerne frekventované. Spevák spieva alebo sám o sebe, alebo sú tieto piesne adresované neveste, resp. spievané v jej mene, zriedkavejšie ženichovi. Ak tvoria súčasť zábavy, chápané sú ako provokácia očakávajúca odpoveď, sami osobe však v texte nemusia obsahovať žiadosť o odpoveď — možno ich hodnotiť buď ako neúplný jednostranný (typ d), alebo otvorený improvizovaný dialóg (typ b).

V prekáračkách nachádzame často zakódovanú mnohovrstvovosť významov, ktoré je ľahké dekódovať mimo prirozených situácií ich existencie. Jednotlivé potenciálne významy a funkcie tvoria otvorený rad možností, realizovaných podľa momentálnych okolností, pričom dôležitú úlohu tu zohráva improvizácia.

POZNÁMKY

1 Lokality a oblasti (vedecký archív SNS): Púchovská dolina, západný Spiš, Štrba, Liptovské Sliače, Branovo, Lipt. Sielnica, Veľká Lesná, Haligovce, Pliešovce, Dobrá Niva, Rykynčice, Muránska Zdychava, Merovce, Riečnica, Nová Baňa, Handlová, Orava, Žiar nad Hronom, Hont, Hrušov, Zázrivá, Beňadovo, Jasenica, Zubrohlava, Dačov Lom, Kopernica, Bartošova Lehôtka, Prenčov, Pravenec, Šenkvice, Nižná Slaná, Ochtiná, Štítnik, Sikenica, Čierne,

Skalité, Hladovka, Breza, Babín, Vitavová, Brezovica, Pekelník, Zuberec, Orav. Polhora, Bobrov, Orav. Veselé, Novof, Zákamenné, Osada, Vavrečka, Hruštín, Štefanov, Veľké Rovné, Olešná, Chrenovec, Záriečie, Kravany, Švábovce, Spiš. Teplica, Spiš. Bystré, Hranovnica, Ružbachy, Trnávka (Trebišov), Hybe, Lipt. Kokava, Kráľova Lehota, Pribylina.

2 Autori použitých materiálov: J. Geryk (4/58, 16/60), J. Stolc (40/60), P. Švorc

- (81/61), K. Ondrejka (95/61), O. Demo (106/62), Borošková (149/63), Majeríková (213/64), Majerík (227/64, 235/64), Knoška (297/65), Selecká (465/71, 333/66, 345/66), Uhliarová (371/68), L. Chorváthová (599/75), Čányová (617/75), Kučerová (625/75), Halmová (683/77, 662/76), K. Domagalská (685/77, 692/77), R. Žatko (714/78, 680/77), P. Javor (715/79, 721/79, 758/80, 932/83, 933/83), K. Jakubíková (728/79, 791/81, 920/82), J. Marušiaková (740/79, 771/80), Šádorová (768/80), M. Procházková (781/81), Krišková (797/81), Netíková (990/84), Tehlárová (1019/86), Stanko (1039/86), Lančarič (1067/86) — v závorke uvádzam inventárne čísla materiálov vo vedeckom archíve SNS.
- 3 GUSEV, V. Je.: O polifunkcionalnosti folklóra. In: Aktuálnyje problemy srovennoj folklóristiky. Sbornik statej i materialov. Izd. „Muzyka“, Leningrad 1980, s. 180 n.
- 3a Na problematiku skrytých funkcií upozornil D. Ratica v príspevku na internom filozoficko-metodologickom seminári NÚ SAV, venovanom kategórii funkcie.
- 4 GENNEP, A. von: Manuel de folklore français contemporain. I., II., Paris 1943, 1946. Naître vivre et mourir. Actualité de Hainard et Roland Kaehr. Musée d'ethnographie, Neuchâtel 1981.
- 5 Napr. Brezovica (Orava) štyridsiate roky: Družica nevesty pred odchodom na sobáš spieva:
Plače, oči, plače,
slzy vylievajte,
čo ste radi mali,
to už zaňechajte.
(učiteľská anketa — R. Žatko)
- 6 JAVOR, P.: Svadba v Hrušove. Inv. č. 721/79, s. 30.
- 7 Ako to dokladajú najmä výskumy K. Jakubíkovej z Kysúc a Oravy (napr. inv. č. 920/82 — Čierne, Skalité).
- 8 MARUŠIAKOVÁ, J.: Svadba na hornom Liptove (Pribilina), s. 44: „Nevesta a mladý zať po čepčenie nesmú spievať...“ K obradnému mlčaniu pozri LIČ, E.: Kultura i komunikacija. Prosveta, Beograd 1983; — ATTALI, J.: Noise. The Political Economy of Music. Manchester University Press, Manchester 1985; JORDANOVA, C.: Zvukovata sreda v obredite — opit za kompleksen analiz. Autoreferat. Sofija 1982 — tu i ďalšia literatúra.
- 9 JAKUBÍKOVÁ, K., (920/82). Cit. mater. Čierne, s. 77: „Keď je svadba, že majú smútok, tak je bez muziky a bez spevu. Mladucha popredku prosila, aby tu nespievali, ale potom v hoteli si už zaspievali.“
- 10 JAKUBÍKOVÁ, K., cit. mater., Čierne.
- 11 GERYK, J.: Slovenské ľudové piesne z Púchovskej doliny. Zv. II. Záriečie 1926 (?), pieseň č. 26, s. 11.
- 12 KOMOROVSKÝ, J.: Tradičná svadba u Slovanov. Bratislava 1976.
- 13 BACHTIN, M. M.: François Rabelais a lidová kultura stredověku a renesance. Praha 1975.
- 14 ŽATKO, R.: Zvykoslovia Oravy. Archív SNS, inv. č. 680/77.
- 15 CAP UVÚ SAV v Bratislave, č. 6925.
- 16 JAKUBÍKOVÁ, K.: Systematika svadby. Schéma obyčajov podľa chronologickej následnosti; Schéma obyčajov podľa obsahu. Rkp.
- 17 KREKOVIČOVÁ, E. — KLEPÁČOVÁ, E.: Kalendárny obradový folklór Oravy a jeho kontext. Zborník SNM LXXXII, Etnografia 29, 1988, s. 52—61.
- 18 KOMOROVSKÝ, J.: c. d.
- 19 GERYK, J.: archív SNS, inv. č. 6/59.
- 20 JAVOR, P.: archív SNS 933/83, s. 20.

ИЗБРАННЫЕ ПРОБЛЕМЫ КОНТЕКСТУАЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ ПЕСНИ В СВАДЕБНОМ ЦЕРЕМОНИАЛЕ

Резюме

Автор рассматривает песенный репертуар словацкой свадьбы, причем выделяет свадебную обрядовую песню на основе однозначной связи со специфичным случаем, исполнителем и адресатом. Она сосредоточивает внимание на три круга проблем контекста песни в свадьбе. 1. Функциональные связи песни и обряда. Выделение функциональных полей

песни в свадьбе, которые иногда осуществляются на принципе дихотомии обрядовый — необрядовый, иногда они обрядового характера. В плане выражения, и часто и смысла, они подчеркивают эмоциональный и социально-коммуникативный элемент обрядов. Автор выделяет следующие функциональные поля: плач, обрядовый сигнал, обрядовое молчание

(табу петь), пение как составная часть смеха, выражение обрядового шума, связь песни с обрядовым действием, которое комментирует, дополняет, уточняет или затуманивает его значение (обрядовый шум). Знаково типичным для обряда выступает мелодия песни. Следующим из функциональных полей песни в свадьбе является ее привязка к свадебным действиям. 2. Религиозные элементы. Сравнивая свадебные приговоры и речи с песнями видно, что религиозные элементы проявились в песню в значительно меньшей мере, чем в живое слово. Существует немного песен непосредственно связанных с церковным обрядом и духовных песен в словацком материале. Пение по отношению к церковному обряду принимается как элемент а) противостоящий (смеховая культура «мира навыворот»), б) нейтральный, относительно независимый, и в) дополнительный церковный об-

ряд. 3. Песни — шутливые народные песни — появлялись во всех узловых точках свадебного церемониала. Значит, обрядовый смех составлял органический элемент словацкой свадьбы, как элемент обрядовый и необрядовый. Шутливые народные песни здесь выполняют роль составной части этикета на основе иносказаний по схеме: 1. всерьез сказанное — пародийно (вшутку) воспринимаемое; 2. серьезно принимаемое — выраженное шутливой формой. Схему можно было варьировать и комбинировать в зависимости от конкретной ситуации. Автор выделила ситуационное клише, с которыми были часто повторно связаны одни и те же песни (приход в дом, пение по дороге и подшучивание над свадебными действиями). Она выделила 4 типа диалогов в свадебных шутливых песнях в Словакии, причем она обращает внимание на их контекстуальные связи.

ZU AUSGEWÄHLTEN PROBLEMEN DER KONTEXTBINDUNGEN DES LIEDES IM HOCHZEITSZEREMONIELL

Zusammenfassung

Die Autorin untersucht das Liederrepertoire der slowakischen Hochzeit, wobei sie das Hochzeitszeremonienlied aufgrund seiner eindeutigen Bindung an die spezifische Gelegenheit, an den Interpreten und den Adressaten definiert. Sie konzentriert ihre Aufmerksamkeit auf drei Problembereiche des Kontextes des Liedes in der Hochzeit: 1. Funktionelle Bindungen des Liedes und der Zeremonie. Abgrenzung der Funktionsfelder des Liedes in der Hochzeit, die manchmal auf dem Prinzip der Dichotomie zeremoniell — unzeremoniell realisiert werden, ein andermal einen zeremoniellen Charakter haben. Im Plan des Ausdrucks und häufig auch der Bedeutung heben sie die emotionale und sozial-kommunikative Komponente der Zeremonien hervor. Die Autorin sondert folgende Funktionsfelder ab: das Weinen, das zeremonielle Signal, das zeremonielle Schweigen (das Verbot zu singen), der Gesang als Bestandteil des Lachens, der Ausdruck des zeremoniellen Rauschens, die Bindung des Liedes an die zeremonielle Handlung, die es kommentiert, ergänzt, präzisiert oder

deren Bedeutung es verschleiert (das zeremonielle Rauschen). Als signifikant und bezeichnend für die Zeremonie tritt die Melodie des Liedes hervor. Ein weiteres Funktionsfeld des Liedes in der Hochzeit ist seine Bindung an die Hochzeitsfunktionäre.

2. Religiöse Elemente. Beim Vergleichen der Hochzeitswünsche und Hochzeitsreden mit den Hochzeitsliedern sehen wir, daß religiöse Elemente in viel geringerem Maß in das Lied eingedrungen sind, als in das gesprochene Wort. Lieder, die direkt mit der kirchlichen Trauung verbunden sind, und geistliche Lieder gibt es im slowakischen Material nicht viele. Der Gesang wird in der Beziehung zur kirchlichen Zeremonie aufgefaßt als a) entgegenstehende Komponente (die Lachkultur der „umgekehrten Welt“), b) als neutrale, relativ unabhängige und c) als die kirchliche Zeremonie ergänzende Komponente.

3. Necklieder kamen an allen Knotenpunkten des Hochzeitszeremoniells vor. Das zeremonielle Lachen war also ein organischer Bestandteil der slowakischen Hochzeit als

zeremonielle und unzeremonielle Komponente. Die Necklieder fungieren hier als Teil der Etikette aufgrund von Allegorien nach dem Schema: I. ernst gesagt — parodistisch (scherhaft) aufgefaßt; ernst aufgefaßt — in neckischer Form ausgedrückt. Das Schema konnte man entsprechend der konkreten Situation variieren und kombinieren. Die Autorin sonderte

Situationsklischees ab, an die sich oftmals wiederholt dieselben Lieder knüpften (der Eintritt ins Haus, das Singen unterwegs und das Necken der Hochzeitsfunktionäre). Sie gliederte vier Dialogtypen in den slowakischen Hochzeits-Neckliedern aus, wobei sie ihre Kontextbindungen beachtete.

*Ženich a mladucha z Polomky. Prvá pol.
20. stor. Fotoarchív SNM Martin*

*Mladý pár z Liptovskej Osady. Prvá pol.
20. stor. Foto Hodoš. Fotoarchív SNM
Martin*

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied

Ročník 37, 1989, číslo 1—2

Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka

Cl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka

PhDr. ZORA VANOVICOVÁ

Typografia: Eva Kovačevičová

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc., PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr. Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparíková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosáľová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc., PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 40,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1989

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Академии Наук

Год издания 37, 1989 № 1—2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лениново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrhang 37, 1989, Nr. 1—2. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of the Slovak Academy of Sciences

Volume 37, 1989, No. 1—2

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de l'Académie slovaque des sciences

Année 37, 1989, No. 1—2

Parait quatre fois par an. Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia, Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 40,-